

Kitap Tanıtımları:

CORNELIUS GURLITT, *İstanbul'un Mimarı Sanatı*, Ankara 1999, Çeviren Rezan Kızıltan, XXII-128 sayfa, büyükboy, CCV tane levhada fotoğraflar ve çizimler bulunmaktadır. Yayınlayan: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı. Projenin yapım ve düzenleyicisi: Hasan Duman. Osmanlı Devleti'nin 700. kuruluş yıldönümü vesilesi ile teşvik edilen eserler kapsamındadır. Başlıklar ve sunuş kısımları, Türkçe'den başka İngilizce ve Almanca olarak da verilmiştir.

Türk sanatı üzerine yaptığı çalışmalar ve bu arada Osmanlı Devleti'nin vitrini mahiyetinde addolunan İstanbul hakkında en eski çağdaş ilmi yayınlardan birisini yaratan Cornelius Gurlitt adlı araştırmacının eseri uzun yıllar sonra dilimize kazandırıldı¹. Neşrini gerçekleştiren Vakıf, eserin tamamlayıcısı olan plan ve çizimleri de ihmal etmemiş ve bunların hepsi de kitaba dahil edilmiştir.

Vakfın ve projenin idarecisi olan H. Duman, bu eserden başka süreli yayımlar, salnameler üzerinde yaptığı çalışmalar ve bunların semeresi olan devâsa ciltler şâyesinde de tanınmış bir araştırmacıdır². Kütüphanecilik sahasında uzun seneler süren çalışmaları neticesinde, en yüksek idarî makama da erişen H. Duman, şimdi elimizde bulunan bu eseri de kazandırmakla, hem İstanbul üzerine hem sanat tarihi sahasında ve hatta mimarî mevzûlarda çalışmak isteyenlere, şimdi tedariki zor bir kaynak eseri tedarik ettirmiş bulunuyor³.

Eser, sunuş (s. VII-IX) ve önsöz ile başlayıp, bunu İngilizce ve Almanca tercümeleri izliyor. Bu kısım, Osmanlı Tarihi'nin övülmesi yanında, yapılan etkinlikler ve kazandırılan hususlar da kısa cümleler halinde belirtiliyor. Müellif hakkında da verilen bilgi, eserlerinin sıralanması ile devam ediyor. Müellif de önsözünde hedef ve usulünü de özetlemiştir (s. XI).

Esas metin s. 1-103 arasında olup, araya resim, kroki, gravürler de serpiştirilmiştir. S. 105-112 arasında Türkçe verilen dizinin sonraki sayfalarında ise İngilizce (s. 113-120) ve Almanca (s. 121-124) tercümelemleri bulunuyor.

Eserin esas nüshasının özelliği, bir bütün olarak değil de, formlar halinde satışa verilmesi ve sonradan ciltlenmesidir. Müellif ve çalışmaya teşvik ettiği talebeleri tarafından gösterilen fazla mesai böyle bir kitabın yaratılmasına yol açmıştır. Bu tarz bir işbirliği de takdir edilecek bir davranıştır, zira beşeri bilgilerde beraber çalışma ve yaratma gücü, özellikle memleketimizde, çok zayıftır ve her mevzû tek başına yapılmak istenince, mühim boşluklara yol açmaktadır. XX. asrın başında bu kusuru bertaraf edip de bir equipée yaratan C. Gurlitt'in eseri, ağırlıklı olarak Bizans ve Bizans'dan Osmanlılara miras kalan mimarî kalıntılar üzerine yoğunlaşmış görülmekle beraber, Türk mimârisi ve sanatına da yer verildiği gözleniyor. Kaldı

¹ 1907 senesinde başlayıp 1912 senesinde tamamlandı. Metin tek, levhalar iki cilttir.

² *Osmanlı Salnâmeleri ve Nevâsilleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, Ankara 2000, 2 cilttir. *Başlangıçından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, 1828-1928, Ankara 2000, 3 cilttir.

³ Eserin özgün baskısı nadir bulunduğu ve kullanılması da zor olduğu için, değişik kayıtlar da mevcuttur.

ki eserin esas değerleri arasında, Türk sanatını belirli bir ölçü ve disiplin ile ortaya çıkarmasıdır.

Altın Kapı ile başlayan araştırmalar sonradan da surlar, saraylar, kiliselerin tasvirleri ile devam eder, mühim câmilere de temas edildikten sonra çeşme ve mezarlıklar da ilâve edilir. Türk mimârisi (s. 96-103) elbette ki bu kadar sayfa içine girecek bir mevzu değildir: bununla beraber ilk yapılan denemeler için mazur da görülebilir.

Böyle başarılı ve alanında bir çığır açan eserin, dilimize çevrilmesi esnasında güncelleştirilmesini beklemek hakkımızdı. Bu tarz eserlerin gerek tıpkıbasım⁴ gerek tercüme ve hatta hiç bir evveliyâtı yokmuş gibi neşredilmeleri, büyük bir himmet sayılmakla beraber, aradan geçen zaman zarfında yapılan çalışmalara da yer vermeleri büyük faydalar sağlar: evvela müellifin zikrettiği kişiler ve eserleri hakkında zeyil yapıp tamamlayıcı malûmât vermesi yanında, yapıların günümüzdeki görüntülerine de yer verilmesi faydalı olurdu.

Bunların da sıralanışı yapılacak ise, C. Gurlitt üzerine yapılan çalışmalara ve kaleme aldığı eserlere yer verilmemesi⁵, yuvarlak bazı rakamların tekrarı fayda getirmiyor: bu eserin tekrar bir neşri ve özellikle de dilimize kazandırılırken *Dünden Bugüne, İstanbul Ansiklopedisi* ve ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı tarafından neşredilen ve bu sıralarda 'N' harfine ulaşan *İslâm Ansiklopedisi*, ciltlerindeki bilgilerin zikri yerinde olurdu. Bu arada hiç de ihmal edilmemesi gerekli bir eser de, Wolfgang Müller-Wiener tarafından yaratılan: *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* başlığı altında dilimize de kazandırılan *Bildlexikon zur Topographie Istanbul's* adlı eser dahil edilmeliydi. Bu vesile ile, son konu ettiğim kitabın da tercümesi için küçük bir serzenişte bulunmak kaçınılmazdır; neşrinden 24 sene sonra yapılan tercümeyle hiç bir yenilik konmadı.

C. Gurlitt tarafından kaleme alınan bu eserin evvelisinden ve sonrasında, bir Alman ekolü içinde gelişmesi de, ilim âleminde pek az görülen bir rastlantıdır. Osmanlı tarihinin müstesna araştırmacı olan J. von Hammer siyâsi tarih yanında İstanbul'un husûsiyetlerini belirten eserlere dâir hem *Tarih*'inde hem de kaleme aldığı kılavuz ve seyahatnamelerinde belirtmiş bulunuyordu. Fakat bunlar müşâhadedeye dayanmayıp istifâde ettiği kitaplardan alınma bilgiler ve ayrıca camiler mevzuunun vazgeçilmez kaynağı olan *Hadika*'nın bir batı diline tercüme edilmesidir⁶. C. Gurlitt ise bunların donuk bilgilerini değil fakat görüntülerini de verme sâyesinde, sonraki senelerde mühim bir çığır açan, fotoğraflar ile bir yöreyi incelemek ve görsel malzeme diye adlandırılan gelişme öncülük etmesidir. O devir Avrupa insanı için yeni, günümüz araştırmacıları için ise mat görünüşlü tarihi malzeme sayılan bu çsüz kalıntılar kültür çalışmaları ile beraber antika dünyasına da bir yön vermiştir⁷.

⁴ Zamanında az sayıda basılıp muhtelif sebeplerden dolayı araştırmacıların istifadesine sunulamayan eserler, yeni baskı teknikleri sayesinde tekrar ilim âlemine sunuluyor. Bunlar arasında Ayasofya Câmii üzerine ve muhtelif dini eserlerin incelendiği kitaplar daha şanslıdır. Seyâhatnâme diye adlandırılan eserler de kıymetini her zaman muhafaza eder.

⁵ C. Gurlitt (1850-1938) ve eserleri s. VIII-IX'da gösterilmiş ise de kitabiyat kayıtları eksik görülüyor.

⁶ Ayvansarayî'nin *Hadikat'ü Cevâmî* adlı eserini *Tarihi*'nde yer verir tercüme eden tarihçi ve eserleri için, zikredilen iki ansiklopedideki ilgili maddeler.

⁷ Antikacılık âleminde resimli, tablolu, gravürlü, haritalı eserler her zaman yüksek fiyatlar sonucu el değiştirir. 1980'li senelerden sonra tertip edilen müzayedelerde, astronomik tabir edilen rakamlar telâffuz ediliyor. İstanbul ile alâkalı olsalar hemen alıcısına kavuşur.

Elimizdeki kitap; basıldığı kağıdı, cildi, tezyini sayesinde de araştırmacı, kütüphaneci ve kitapseverlerin her zaman mürâcaat edecekleri bir eserdir. Gerçekleştirilmesinde emeği geçen kişileri çabalarını takdir etmek kaçınılmaz olmakla beraber, kitâbiyât ve tamamlayıcı kayıtların ihmâl edilmemesi geleneğinin de başlatılmasını temenni ediyoruz.

MAHİMUT H. ŞAKİROĞLU

